

נשיא בחוצות אשקלון

משפחת בן־צבי וחייה בשכונת אפרידר

הוג הנשיאותי ליד ביתם באשקלון, 1960 בקירוב (ארכיון התמונות, יד בן־צבי)

בראשית בשנת 1919, לאחר שנות זוגיות רבות, נישא יצחק בן־צבי לרחל ינאית. ב־23 באוקטובר 1922 נולד בירושלים בנם הבכור עמרם, על שם סבו עמרם צבי שמשילביץ; ב־1924 נולד בנם השני, עלי, הילד הראשון בשכונת רחביה בירושלים. מאז ומעולם נמשכו שני האחים אל ההרים והשדות ואל העשייה למען הכלל, בדומה להוריהם ולחבריהם. בהיותו נער היה עמרם חבר בתנועת הצופים, תלמיד במקווה ישראל, מתנדב בפלוגת הקשר של ההגנה ושומר בקיבוץ מעלה החמישה בראשיתו. עם סיום לימודיו במקווה ישראל

דומה כי אירועי השנים האחרונות במדינה ובעיקר בדומה, טשטשו במקצת את הגבולות הגאוגרפיים של חבלי הארץ, וכך החלה העיר אשקלון במישור החוף להימנות עם הנגב ועם דרום הארץ. לא האירועים האחרונים הם שיצרו הגדרה פסיכו־גאוגרפית זו, אלא היא מוכרת זה מכבר גם בדמותם של יישובים בדרום מישור החוף הנושאים שמות כאלה: גן הדרום, נגבה, שער הנגב ועוד. עיון בקורותיה של אשקלון בראשית ימי המדינה חושף פרשה קטנה ומעניינת, הקושרת את הנשיא יצחק בן־צבי ומשפחתו לעיר החוף הדרומית.

בשנת 1940, התגייס לצבא הבריטי במלחמה בנאצים. בשו בו הארצה ב-1946 רכש משאית והחל לעבוד כמוביל, בצד פעילותו המחתרית והציבורית. ב-30 בנובמבר 1947, למחרת הכרזת עצרת האו"ם על הקמת מדינה יהודית, כבר נמנה עמרם עם נהגי המשאות בשיירות האספקה לירושלים ולגוש עציון, יחד עם גיסו מוסה שמעוני. לאחר קום המדינה היה לחבר "אגד", ובחודש דצמבר 1952 שמע ברדיו – בעודו אוחד בהגה האוטובוס בדרך לירושלים, על מינוי אביו לנשיא המדינה.

נטיעה ראשונה

בשנת 1953 הגיעו הנשיא יצחק בן-צבי ורעייתו רחל לביקור בעיר אשקלון, לרגל חנוכת המרכז המסחרי של שכונת אפרידר. באותה עת, אשקלון הייתה בעיצומה של קליטת עלייה גדולה ובניית שיכונים עולים ושכונות חדשות. את הזוג הנשיאותי ליווה ד"ר יחזקאל זונאבנד (Henry Sonnabend), פעיל ציוני מדרום אפריקה שעלה בראש קבוצת יזמים להקים עיר חדשה בסמוך לתל אשקלון, ושעתידה להיקרא "אשקלון החדשה". לימים, אוחדה יוזמת התיישבות זו עם "מגדל" ("מגדל גד"), והוקמה העיר המאוחדת "אשקלון". היוזמה של העולים מדרום אפריקה הפכה ל"אפרידר" (ששמה נגזר ממוצא תושביה הדרום אפריקאים, וכן על שם החברות המיישבות: דרום אפריקה ועמידר). זונאבנד שימש יושב ראש החברה היוזמת וראש המועצה המקומית אפרידר עד לאיחודה בשנת 1955 עם מגדל, ולאחר מכן שימש ראש העיר הראשון של אשקלון במשך כמה חודשים. הוא הטביע בה חותם עמוק מבחינת תפיסת עולם, תכנונה, בנייה, ענפי פרנסה ועוד. באותן שנים נותרו בעמקים שבין שכונות אשקלון וסביב לה פרדסים גדולים שהועמדו למכירה. יצחק בן-צבי, שראה את העיר בראשיתה, עודד את בנו עמרם להגיע לאשקלון ולרכוש בה חלקת פרדס. ואכן, בשנת 1954 רכשו עמרם בן-צבי וגיסו

העיתונאי דוד אפל ובן גוריון המתפטר בבית בן-צבי באשקלון, 1958 (באדיבות טובי ארבל)

הנשיא ורעייתו נופשים בחוף אשקלון, 1960 בקירוב (באדיבות דינה גואטה)

חינה נשיאותית להורגי הרוצח

בעת שעמדם נהג בשיירות במלחמת העצמאות, היה אחיו עלי חבר בפלמ"ח וממייסדי קיבוץ בית קשת. ב־16 במרץ 1948 יצאו שמונה מחברי הקיבוץ כדי להדוף עדרים שעלו על שדותיהם, ונקלעו למארב מתוכנן. בקרב הקשה שהתפתח נהרגו שבעה ובהם עלי, שחתונתו נועדה לאותו שבוע. יצחק, רחל ועמרם בן־צבי הגיעו לקבורתו בבית קשת למרות הסכנות בדרכים, והאוכל שהוכן לחתונה שימש להלוויה. כעבור זמן נודעה זהותו של מארגן המארב, בן השבט השכן ערב אִזְבִּיחַ, שעשה זאת כדי להוכיח שאינו משתף פעולה עם היהודים, וכנראה גם תמורת כסף. הוא ברח לעבר הירדן, וכעבור זמן החליט לשוב. פנינה גרי, ארוסתו של עלי, סיפרה בריאיון עמה כי שמעה כך:

חיימ'קה לבקוב ובן־חור ועוד חבר חיכו לו בלילה על יד הבית, כשהוא יצא הם תפסו אותו. חיימ'קה לבקוב ירה ראשון, לבחור השני אמר: תירה, שלא רק אני. כי זה משפט ללא משפט. ירו בו, חפרו בו, קברו אותו ובה נגמר העניין. לימים, בן־צבי נבחר לנשיא. חיימ'קה לבקוב עבר לאשקלון והיה שכן של עמרם. ואז בן־צבי היה בא בסוף שבוע לבקר באשקלון. ויום אחד חיימ'קה לבקוב בא אליו ואמר לו: תשמע, כך וכך היה המעשה. הרגנו את הרוצח. ועשינו אולי מעשה לא חוקי ואנחנו מוכנים לתת את הדין. אז בן־צבי לקח חתיכת נייר וכתב: בזה אני חונן אתכם. חיימ'קה על המקום לקח את הנייר, קרע אותו ואמר: לא. אם מגיע לי משפט, אני רוצה לקבל את הדין. אז בן־צבי לקח עוד פעם חתיכת נייר, כתב שוב: בזה אני חונן אותך. ובה נגמרה הפרשה.

קיט". הנשיא נהג לפקוד את בית הכנסת בשכונה וקשר קשרי ידידות עם תושבי השכונה. הזוג בן־צבי אף נהג לרדת לחוף הים ולשוחח עם המתרחצים ועם המצילים, ולעתים אף ישב בקפה "מעדן" שבלב אפרודר, שהיה מאושיות חיי החברה באשקלון באותה עת. ותיקי העיר מתארים את דמותו האבהית והלבבית של יצחק בן־צבי, שטייל בשכונה כאחד האדם, עד כי הם כנערים לא הבינו כמה נכבד הוא נשיא המדינה.

בשנת 1953 הוקם מלון חדש בסמוך למעונו של בן־צבי. בביקורו באתר הציע למייסד המלון, ארנסט קוברי, את השם "גני שמשון" – וכך הוא נקרא עד היום. ברבות הימים הפך הבית למעון הנופש הנשיאותי, וכך קרה שביולי 1958 הגיע ראש הממשלה דוד בן־גוריון עד לאשקלון על מנת למסור את התפטרות הממשלה לנשיא המדינה. הייתה זו הפעם היחידה שהודעה על התפטרות הממשלה נעשתה מחוץ לבירה ירושלים. בחודש מאי 1954 נערך "פסטיבל אשקלון". הוא נמשך שבוע ימים וכלל אירועי ספורט, הצגות תאטרון ומשחקי שח־מט ועוד. החגיגות נפתחו ביום שישי ה־14 בחודש – יום השנה השישי להקמת המדינה – בביקורם של הנשיא יצחק בן־צבי, שר הפנים ישראל רוקח ושרת העבודה גולדה מאיר. בפתיחת החגיגות העניקה עיריית מגדל־אשקלון אזרחות כבוד ראשונה לנשיא המדינה בטקס רב רושם. באותו מעמד הושמע לראשונה המנון אשקלון שכתב יחיאל מוהר לרגל האירוע, שבין מילותיו: "אשקלון, אשקלון, תבורכי אשקלון. / כי חידשת בבת־שחוק נעורייך, / כי מלאו חוצותייך ברון, אשקלון, / כי פועם לבבך ונכון, אשקלון, / כי ישרו בעינינו דרכיך".

ב־22 ביולי 1961 נחנכה הספרייה החדשה ברחוב הנשיא, שנקראה על שמו של עלי בן־צבי. חנוכת "בית עלי" נערכה במעמד נשיא המדינה ומשפחת בן־צבי המורחבת, כולל בתיה לישנסקי (אחותה של רחל ינאית ודודתם של עמרם ועלי). לאחר פטירתו של בן־צבי בשנת 1963, התברר שהנשיא הוריש את הבית לתושבי אשקלון. לימים, העירייה הרחיבה את הספרייה והפכה אותה למרכז פדגוגי למורים.

המיתוס והזיכרון

את תרומתו של יצחק בן־צבי לעיר אשקלון בראשיתה ולתושביה המתאקלמים בנוף חדש קשה להעריך. אולם דומה כי התקופות הקצרות שבהן שהה בעיר, תוך שהוא מזדהה עמוקות עם תושביה ורוחש להם אהדה רבה, העמיקו את ההערכה שרחשו לו פרנסי העיר ואנשיה. עדות לכך הם מפעלי ההנצחה לזכרו בעיר אשקלון, כך ששם המשפחה נישא כמעט בפי כול עד היום. הדוגמה הבולטת ביותר הם שני רחובות הקרויים על שמו: אחד מרחובות האורך הראשיים קרוי "בן־צבי", והרחוב הראשי בשכונת אפרודר שבה התגורר נקרא "הנשיא". בית הספר הממלכתי בן־צבי בשכונת שמשון נקרא אף הוא על שמו.

האם היה בשהייתו באשקלון מעין "ירידה לנגב" או "חיזוק הספר"? זאת ימים יגידו.

תודה מיוחדת לעופר עידן, בעל העיתון המקוון "דברי ימי אשקלון".

מוסה שמעוני פרדס גדול ששטחו 215 דונם בלב העיר (כיום רחוב רבין), יחד עם שני שותפים נוספים: יוסקה פלד וצבי סגלוביץ'. לפרדס ניתן השם "עמיצ'ור", ראשי התיבות של בעליו: עמרם, מוסא, יוסקה, צבי ורעיותיהם. הם ניהלו אותו יחדיו עד 1963, השנה שבה נפטר יצחק בן־צבי ועמרם עזב את העיר עם משפחתו. יש להניח כי הנשיא השני לא שיער שנטיעת פרדס באשקלון תיטע את נפש בנו בעיר, ולו לתקופה מסוימת, ואף לא כי שמו שלו ייקשר לעיר עוד שנים רבות לאחר מכן.

פרדס ובית

במקביל לבניינה והתפתחותה של אשקלון, החלה להתמסד התחבורה אל העיר ובתוכה. בסמוך לרכישת הפרדס, בשנת 1955 נקרא עמרם לעמוד בראש סניף "אגד" באשקלון, שכלל כ־30 חברים וכ־20 אוטובוסים בקווים בין־עירוניים ופנימיים. עמרם התגלה כמנהל קשוב, רחב לב ובעל כושר ארגון וניהול. הוא הוביל את התחבורה בעיר ביד רמה, והסניף היה למקור משיכה לנהגים שביקשו להתיישב ולעבוד באשקלון.

לאחר מות עלי במלחמת העצמאות (ר' לעיל) נותר עמרם בן יחיד להוריו, ונהג לארחם בביתו שבשכונת אפרודר בסופי שבוע. בשלב מסוים קיבלו הנשיא ורעייתו מחברת אפרודר מבנה סמוך לביתו, ששימש להם דירת מגורים ומעין "מעון